

УДК 08:001+37+908(477)

С 58

С 58 Сьомі Геретівські читання: наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 22 вересня 2023 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус, Г. І. Герасимчук. Тернопіль: ТОКІППО, 2023. 393 с.

У збірнику публікуються наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «VII Геретівські читання», що приурочена 85 річниці від дня народження Ігоря Герети, проведеної на базі Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти 22 вересня 2023 р.

Усі матеріали збірника подаються у редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 7 від 31 серпня 2023 р.)*

УДК 08:001+37+908(477)

©Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2023

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВИЙ, МЕТОДИЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

VII ГЕРЕТІВСЬКІ ЧИТАННЯ

**НАУКОВІ СТАТТІ, ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ТА ІНШІ
МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

22 вересня 2023 року

З М І С Т

ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАЦІ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

<i>Аврамкіна Я. С., Тітаренко С. А.</i> Ментальне здоров'я дітей дошкільного віку: проблеми та можливості.....	с. 8
<i>Алексєєва Н. Р., Смолянук Н. М.</i> Формування соціальної компетентності молодших школярів.....	с. 13
<i>Бабійчук Т. В.</i> Матеріали до заняття літературного клубу за романом «Тіні в маєтку Тарновських» Володимира Даниленка.....	с. 16
<i>Бабовал Н. Р., Бабовал Д. С.</i> Тайм-менеджмент як засіб удосконалення професійної діяльності педагога.....	с. 21
<i>Вамуш А. А.</i> Світоглядна символіка у металевих прикрасах населення Прикарпаття у давньоруський час	с. 26
<i>Виходцева К. Ю., Тітаренко С. А.</i> Психолого-педагогічні умови виховання толерантності у дітей дошкільного віку.....	с. 30
<i>Вінник Н. Д., Коленко В. В.</i> Особливості девіантної поведінки підлітків під час воєнного стану: експериментальний аспект.....	с. 33
<i>Вітенко І. М.</i> Формування інноваційного освітнього середовища як вектор якісної освіти в умовах сучасних викликів.....	с. 38
<i>Волянук Б. О.</i> Цілюще джерело Степана Джуровського.....	с. 42
<i>Гайда В. Я.</i> Особливості STEM-орієнтованого освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.....	с. 49
<i>Гала А. П.</i> Володимир Гнатюк – збирач народної творчості	с. 53
<i>Галатюк Т. Ю.</i> Засоби інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні методологічної культури учнів.....	с. 58
<i>Галатюк Ю. М.</i> Акмеологічна стратегія формування професійної компетентності учителя фізики Нової української школи.....	с. 63
<i>Ганаба С. О.</i> Особливості спілкування в освіті як проєктна рамка розвитку процесів соціальної інтеграції й злагоди.....	с. 68
<i>Глядик М. Б.</i> Самоствердження власної особистості, права бути собою у контексті реалізації повноцінних моральних відносин.....	с. 73
<i>Гринюка Б. М., Гринюка Х. М.</i> Розвиток Пліснесько-Підгорецького монастиря в XVII ст.....	с. 79
<i>Гудз М. С.</i> «Любити. Вірити і жити». Особливості художнього світу Олександра Смика.....	с. 84
<i>Гуріна С. С., Смолянук Н. М.</i> Особливості формування здорового способу життя у молодших школярів.....	с. 88
<i>Давидюк Л. В.</i> Вивчення роману Джона Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі» на уроках літератури в 7 класі.....	с. 91

виявляються у взаємостосунках із людьми, власних вчинках та колективній діяльності.

Отже, можемо констатувати, що толерантна особистість – це така, яка добре знає себе та розуміє інших. А створення відповідних психолого-педагогічних умов виховання толерантності сприяє формуванню у дітей дошкільного віку таких моральних якостей як чесність, гуманність, терпимість до чужих думок, ідей, вірувань, доброзичливість, ширість, відвертість, емпатія, чуйність, витримка, взаєморозуміння, які водночас є ознаками толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Березка С. В., Димова Г. П. Особливості формування толерантності у дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної групи. *Молодий вчений*. 2019. №10.1. С. 24–27.
2. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників : дис. канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2003. 214 с.
3. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 27.04.2023).
4. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2016. №52. С. 60–69.
5. Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку: навч.-мет. пос. Умань: ПП Жовтий, 2011. 100 с.

УДК 159

Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ;
Коленко Валерія Василівна,
магістерка кафедри психології особистості та соціальних практик ФПСРСО КУБГ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проблема поведінки, яка так чи інакше відхиляється від встановлених правових, соціально-культурних, моральних та інших норм в суспільстві, завжди була і залишається в центрі уваги науки про поведінку, зокрема психології. Значна кількість вчених присвятили свої праці саме дослідженню девіантної поведінки підлітків. Це такі зарубіжні та українські вчені, як М. Алемаскіна, А. Басс, А. Даркі, Б. Дюркгейм, І. Дьоміна, О. Киричук, А. Кочетов, І. Лисенко, В. Оржеховська, С. Подмазіна, Т. Титаренко, О. Безпалько, С. Белічева, Ю. Клейберг, І. Кон та ін. Актуальність даної роботи полягає у тому, щоб виявити, дослідити та порівняти особливості девіантної поведінки підлітків, які перебувають у різних умовах проживання, саме під час воєнного стану.

Отже, саме поняття девіантна у великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується як «учинок, діяльність підлітка, що не відповідає офіційно встановленим або фактично сформованим у даному суспільстві нормам (стереотипам, зразкам); як індивідуальний акт поведінки девіантна поведінка вивчається переважно психологією, педагогікою психіатрією» [1].

Зазначимо, що девіантність підлітків у суспільстві може змінюватися залежно від того, яку поведінку суспільство вважає девіантною, а яку – нормальною. Кожне суспільство робить свої власні визначення щодо девіантної поведінки. У кожному суспільстві існують формальні закони і правила, а також неформальні соціальні норми, спрямовані на те, щоб заборонити людям вчиняти девіантні дії [2].

Гіпотеза емпіричного дослідження: ступінь прояву психологічних передумов формування девіантної поведінки підлітків відрізняється у підлітків, які знаходяться в евакуації та у тих, які знаходяться в країні, де запроваджено воєнний стан.

У дослідженні брали участь 50 підлітків. Першу групу склали 25 підлітків віком від 13 до 15 років, учнів 8 класу НВК 14 в м. Київ. Другу групу склали 25 підлітків віком від 13 до 15 років, учнів 8 VКК класу м. Лейпциг, Німеччина.

Одним з етапів дослідження було онлайн опитування учнів на прояв агресії як форми девіантної поведінки. Відомо, що прояв агресії у навчальних закладах є проблемою, яка все більше хвилює психологів, вчителів та батьків. Виходячи з теоретичного аналізу проблеми, агресивні прояви можна поділити на два основні типи: 1) мотиваційна агресія як самоцінність; 2) інструментальна агресія, як засіб. Взято до уваги, що та й інша можуть виявлятися як під контролем свідомості, так і поза нею, і пов'язані з емоційними переживаннями: гнів, ворожість. У нашому дослідженні нас цікавить мотиваційна агресія як прямий прояв, реалізація властивих деструктивних тенденцій. Визначивши рівень таких деструктивних тенденцій, можна з великим ступенем ймовірності прогнозувати можливість прояву відкритої мотиваційної агресії.

Для цього було використано опитувальник Басса-Даркі (Buss-Durkey Inventory) [3], який призначений для діагностики агресивних та ворожих реакцій. Під агресивністю розуміється властивість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, переважно у сфері суб'єктно-об'єктних відносин. Ворожість розуміється як реакція, що розвиває негативні почуття та негативні оцінки людей та подій. Створюючи свій опитувальник, що диференціює прояви агресії та ворожості, А. Басс та А. Даркі виділили такі види реакцій:

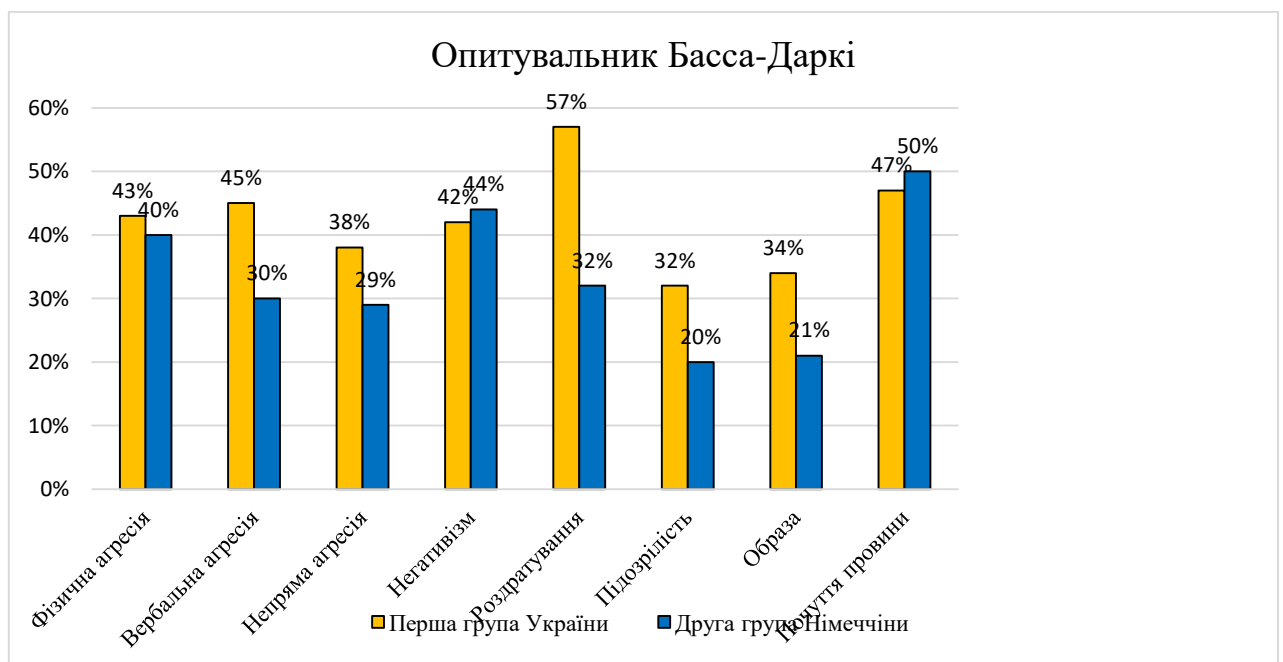
- ✓ Фізична агресія – використання фізичної сили проти іншої особи.
- ✓ Непряма – агресія, манівцем спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована.
- ✓ Роздратування – готовність до прояву негативних почуттів, за найменшого збудження (запальність, грубість).
- ✓ Негативізм – опозиційна манера в поведінці від пасивного опору до активної боротьби проти звичаїв і законів, що встановилися.
- ✓ Образа – заздрість та ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії.
- ✓ Підозрілість – в діапазоні від недовіри та обережності стосовно людей до переконання в тому, що інші люди планують і завдають шкоди.

✓ Вербальна агресія – вираз негативних почуттів як через форму (крик, вереск), і через зміст словесних відповідей (прокляття, загрози).

✓ Почуття провини – висловлює можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, що чинить зло, а також докори совісті, що відчуються ним [3]. Результати показано на малюнку 1.

Також слід зазначити, що А. Басс, прийняв ряд положень своїх попередників та розділив поняття агресії й ворожості, також визначив останню як реакцію, що розвиває негативні почуття та негативні оцінки людей і подій. Тому, за показниками зазначених базових шкал вираховуються індекси загальної агресивності та ворожості (мал. 2). Індекс агресивності представлений середнім значенням показників фізичної, вербальної та непрямой агресії. Індекс ворожості виражений середніми значеннями показників підозрливості та дратівливості.

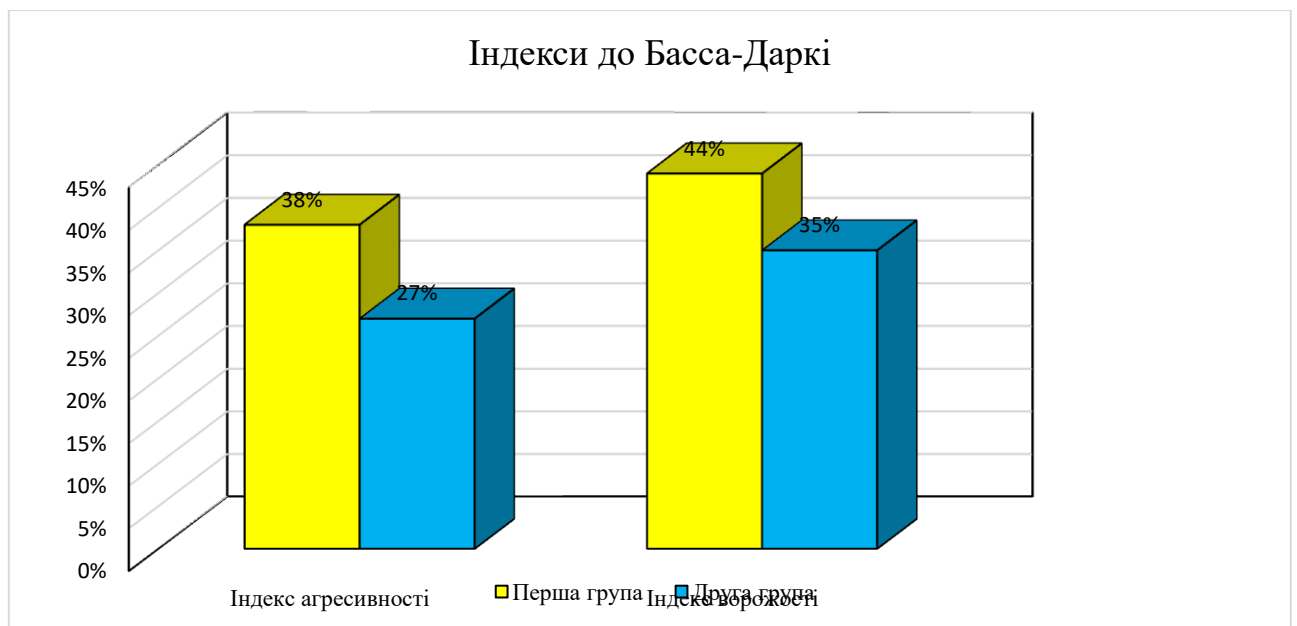
За результатами опитувальника Басса-Даркі, ми бачимо, що найвищий показник у дослідженні має форма агресії та роздратування у підлітків, які переживають війну в Україні (57%). Напроти, у підлітків, які перебувають в евакуації (Німеччині) – 32%, що на 25% менше. Також слід звернути увагу на високий показник почуття провини (50 та 47%).

Мал. 1 Результати опитування підлітків за шкалами Басса-Даркі

Це означає, що невдачі, та погані вчинки, які переживають підлітки можуть призводити до заниженої самооцінки, і відповідно необхідна підтримка у них почуття самоповаги й впевненості у своїх можливостях. Вербальна 45% та фізична 43% форма агресій практично на одному рівні у підлітків в Україні, напроти, у підлітків, які в Німеччині між фізичною (40%) і вербальною (30%) є більша різниця – 10%. Між двома групами різниця фізичної агресії вища у підлітків, які в Україні на 3%, вербальна агресія також вища у підлітків, які в Україні на 15%.

Як видно з мал. 2, індекси ворожості у підлітків першої групи в Україні (44%) переважає над індексом ворожості другої групи (35%) з різницею у 9%. Індекс агресивності також вищий у першій групі підлітків (38%), які перебувають в Україні й переважає індекс агресивності другої групи (27%) з різницею у 11%. Таким чином, гіпотеза має підтвердження та відкриті можливості для подальшого дослідження.

Мал. 2. Результати індексів агресивності і ворожості підлітків

Відомості про підлітків «групи ризику» були враховані для корекційної роботи. З ними будуть проведені корекційні заняття, щодо подолання агресивної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Делінквентність. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2. 744 с.
2. Zachowania dewiacyjne młodzieży Copyright by Bronisław Urban &. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Wydanie IV, Kraków 2000. P.77.
3. Опитувальник Басса-Даркі (Buss-Durkey Inventory) URL: https://stud.com.ua/82700/psihologiya/opituvalnik_bassa_darki (дата звернення: 15.08.2023).

Вітенко Ігор Михайлович,

кандидат географічних наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної роботи та міжнародного співробітництва Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ВЕКТОР ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. У сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, є визначення нової стратегії освітньої діяльності як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Нагальні вимоги до сучасних освітніх установ сформульовано в Законі України «Про освіту» та конкретизовано в національній доктрині освіти, де виділено одне з головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів. Інновації в освіті пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття. Відтак,